

Esej v stredoškolskej praxi- príručka pre pedagógov

Autor: Juraj Draxler¹

¹ Bývalý minister školstva, vedy výskumu a športu SR

Obsah

Úvod: prečo esej?	3
Čo vieme prostredníctvom eseje rozvíjať?	6
Ako koncipovať zadania	8
Ako poskytovať spätnú väzbu	9
Esej v praxi školy	12
Záver	13
Cvičenia	14

Úvod: prečo esej?

Písanie esejí je tradične rozšírené na školách v anglosaských krajinách a v určitej miere napríklad aj na školách vo Francúzsku, zvlášť tých výberovejších.

S požiadavkou napísať esej sa stretávajú aj záujemcovia o štúdium na mnohých západných univerzitách. A nakoniec, v niektorých prípadoch esej ako ukážku schopností uchádzača používajú aj niektorí zamestnávateľia.

V našom školskom systéme máme s tradičnou výkladovou esejou² oveľa menšie skúsenosti. Jej používanie vo vyučovacom procese má pritom veľa potenciálnych výhod. Skúsím ich opísať na základe osobnej skúsenosti.

Krátko po tom, ako som prestúpil zo slovenského gymnázia na strednú školu v Británii, ma na chodbe len tak mimochodom oslovil môj učiteľ histórie. Povedal, že sa mu páčilo, ako som v nedávno odovzdanej eseji opísal sovietske hospodárstvo. A že ho zaujala téza, podľa ktorej sa ich hospodárstvo nikdy technologicky poriadne nerozvinulo aj preto, že mali príliš veľa prírodných zdrojov³.

Ja som mu odpovedal, že ma v tom opise veľmi inšpirovala Zvláštna správa č. 4 od slávnych českých cestovateľov a autorov Miroslava Zikmunda a Jiřího Hanzelku z ich ciest po Sovietskom zväze. Z nej potom napísali analytickú správu pre vrcholných predstaviteľov Sovietskeho zväzu aj socialistického Československa.

Tú som v eseji aj spomenul a teraz sme sa na chodbe asi päť minút o tom trochu dlhšie znovu bavili.

Keď sa nad tým spätne zamyslím, mohli sme sa takto neformálne a nenútene baviť práve vďaka eseji. Vytvorila komunikačnú platformu. Ak by škola bazírovala len na testoch, alebo dokonca na odpovedaní pred tabuľou (to sa v našom formáte v Spojenom kráľovstve nepraktikuje), nemali by sme možnosť si takto konfrontovať rôzne uhly pohľadu a rôzne skúsenosti. Neformálne, priateľsky.

Eseje sme písali v rámci histórie, anglickej literatúry aj klasiky⁴. Tristo rokov stará škola Colston's School v anglickom Bristole, kde sa chodilo v uniformách a hrával kriket a ragby, bola pre mňa zaujímavým zážitkom po mnohých stránkach. Ale ak by som mal vyzdvihnúť nejakú špecifickú didaktickú črtu, tak by to bol práve systém výučby humanitných predmetov založený na vysoko samostatnej práci prostredníctvom písania esejí.

Vďaka eseji môžeme študentov viesť k tomu, aby si do určitej miery **samostatne spracúvali informácie**. A to tak, že im dáme analyzovať nejaký text, súbor štatistík, situáciu alebo, dajme tomu, umelecké dielo.

V tých posledných dvoch prípadoch študent zároveň **rozvíja svoje pozorovacie schopnosti** a schopnosti opísať vzťahy, ktoré má pred sebou v podobe interakcií skupiny ľudí, či vnútri prírodného javu alebo umeleckého diela.

² História eseje a opis rôznych typov eseje prináša úvod textu *Píšeme esej – príručka pre študentov stredných škôl*, ktorý by sa mal používať spoločne s týmto manuálom.

³ V ekonómii sa to nazýva *resource curse*, čo som vtedy nevedel. Tento výraz sa používa najmä v spojení s ropnými štátmi Perzského zálivu. Sú ale autori, ktorí, tak, ako som to urobil ja, aj pri Sovietskom zväze upozorňovali na to, že tento štát sa výrazne zameriaval na extenzívne zaberanie zdrojov, a vyvíjalo sa tu len málo technológií, ktoré by umožnili efektívnejšie využívať energie či vyrábať veci rýchlejšie a kvalitnejšie.

⁴ *Classical studies*, alebo skrátene *classics* je špecificky britský predmet, v rámci ktorého sa podrobne preberá filozofia a literatúra starého Grécka a antického Ríma.

Môžeme byť ešte náročnejší a nechať študentov vypracovať argument na základe viacerých textov, ktoré im dáme k dispozícii. Môžu napríklad konfrontovať dva texty, ktoré nejakú historickú udalosť interpretujú odlišne. Alebo dve kritiky, ktoré inak hodnotia umelecké dielo.

Alebo sa ich opýtame, do akej miery sa nejaká dejinná udalosť dá považovať za nevyhnutnú alebo, naopak, za dielo náhody. A dáme im celý súbor podkladov. Napríklad analýzy historikov, spomienky priamych účastníkov, dobové novinové články, historické štatistiky, listy či telegramy aktérov daných udalostí.

Z tých si budú musieť vybrať ako koncepty, ktoré v analýze použijú, tak fakty, na základe ktorých zostavia svoju interpretáciu toho, čo sa stalo.

Alebo ich dokonca necháme, nech si **informácie sami nájdu**. A pri tom sa budú učiť základy toho, kde je možné si pre rôzne témy nájsť informačné zdroje, ako posudzovať ich dôveryhodnosť, ako informácie organizovať pre vlastnú potrebu a potom pre čitateľa, ako ich vysvetľovať a ako prezentovať kontext.

Esej zároveň učí veci **organizovať v konceptoch či teóriách**. Prezentovať ich ako hypotézy, ktoré môžeme logicky či na základe faktov potvrdiť alebo vyvrátiť. Alebo ako premisy, ktoré treba overiť, a závery, ktoré z nich vyplývajú (alebo nie).

Študent sa tak učí stále komplexnejšie myslieť, vytvárať si k javom či udalostiam informačný vzťah (vrátane, čo je kľúčové, návyku určitého odstupu a skepse). A zároveň si celkom prirodzene osvojuje schopnosti logického vyvodzovania aj argumentačné zručnosti.

V neposlednom rade je esej výborným nástrojom, ako sa proste učiť komunikovať. Teda ako **myslieť na čitateľa** či publikum a jeho schopnosti a potreby, a ako zaujať. Faktami, štruktúrou textu, ale aj literárnymi či rétorickými nástrojmi.

Samozrejme, tým pádom ide o proces, ktorý nie je nijako jednoduchý, pre študenta ani pre učiteľa. Ak ma vyučujúci všetky dané kompetencie u študentov rozvíjať, musí ich tiež mať. Esej si takisto vyžaduje značne rozsiahlejšiu prípravu a spracovanie, ako obyčajný test. Vyučujúci musí často porozmýšľať nad zadaním. Musí rozmýšľať aj pri „známkovaní“ a najmä pri poskytovaní spätnej väzby.

To všetko, samozrejme, v prípade, že s esejou narábame naozaj zodpovedne. Esej je len nástroj. Jeho hodnota sa prejaví až tým, ako ho v praxi priamo vieme či nevieme použiť. Ale práve táto komplexnosť je niečo, čo zodpovedný a ambiciózny učiteľ zrejme ocení. Pretože aj preňho sa tak vyučovanie stáva väčšou výzvou, možnosťou prejaviť kreativitu a rozvíjať svoje intelektuálne ale aj osobnostné danosti. Pri eseji sa vyučujúci jednoducho väčšinou nenudí.

Medzi dlhodobé benefity používania eseje potom môžeme zrejme rátať to, že študent si takto **ľahšie zapamätá fakty, vzťahy a koncepty**. Proste preto, že ich vníma v kontexte a okrem toho preto, že si ich takto osvojuje skutočne aktívne.

V neposlednom rade mu písanie eseje pomáha **tvoriť si osobnosť**. Aktívne pre čitateľa ale i sám pre seba konfrontuje rôzne fakty a reality. Jednoducho, ohmatáva svet a získava k nemu vzťah. A súčasťou tohto „ohmatávania“ sveta je aj tvorba postojov k rôznym otázkam bežného fungovania spoločnosti, ale aj hlbšej morálky.

Tak ako vždy pri diskusiách o školstve aj tu platí – písanie esejí nie je žiadne zázračné riešenie. Nemožno tvrdiť, že práve táto jedna vec školstvu doteraz chýbala a odtiaľto bude lepšie. Ani sa nemožno tváriť, že ide o samonosné riešenie. Ešte raz treba zopakovať: tento didaktický nástroj si žiada veľmi aktívnu prácu s učiteľmi, s prostredím školy a, samozrejme,

so študentmi. Takmer určite aspoň dnes nejde o niečo, čo je možné okamžite zaviesť na všetkých školách.

Na druhej strane, ak sa esej dobre uchopí, benefity pre študenta aj učiteľa by mali byť zjavné. Koniec-koncov, v tých školských systémoch, kde eseje dlhodobo používajú, hádam vedia, prečo to robia.

Tento materiál bol zostavený ako doplnok manuálu *Píšeme esej – príručka pre študentov stredných škôl*. Vyučujúci by si mal preštudovať v prvom rade ten. Verím, že pri čítaní jednej i druhej príručky si budete klásť zaujímavé otázky, a že vám tieto texty umožnia z trochu iného uhla pohľadu rozmýšľať o látke, ktorú učíte, a najmä o tom, ako ju približovať mladým ľuďom na vašej škole.

Príjemné čítanie!

Juraj Draxler

Čo vieme prostredníctvom eseje rozvíjať?

Esej prirodzene budeme viac využívať na predmetoch, kde sa žiada prezentácia väčšieho množstva informácií.

Pôjde najmä o výučbu slovenskej a svetovej literatúry, dejepisu, prípadne občianskej náuky. Pomerne dobre ale tento nástroj možno využiť aj v predmetoch, ktoré sú na pomedzí prírodných a spoločenských vied, napríklad na geografii, alebo dokonca biológii. Netreba sa ale báť občas, doplnkovo, esej použiť napríklad aj na fyzike, chémii, či, výnimočne, matematike. Ak chceme povzbudiť študentov, aby nachádzali širší kontext toho, čo sa učia aj na týchto predmetoch. Alebo, aby prichádzali na zaujímavé súvislosti vnútri týchto oborov.

Celkovo esej, tam kde je aplikovaná naozaj naplno, ako sme už čiastočne načrtli v úvode, pomáha v týchto oblastiach:

Pozorovacie schopnosti a schopnosť opisu.

Čo presne vidíme pri pozorovaní nejakých dejov v prírode? Čo sme schopní všimnúť si pri pozorovaní nejakej spoločenskej situácie - vyučovacej hodiny, hádky, nakupovania v supermarkete, či napríklad politického zhromaždenia? Ako dobre vieme situáciu opísať? Príklady:

„Počas diskusie v kaviarni si títo dvaja ľudia dávali najavo, že sa navzájom nerešpektujú. A to najmä neverbálnymi gestami: nervóznym poklepkávaním prstami po stole, keď ten druhý hovoril, alebo občasným ironickým úsmevom v momente, keď sa spolubesedujúci snažil dokázať, že jeho argument má logiku“.

„Črieda zebier zjavne cítila prítomnosť predátorov. Dávali to najavo nervóznym podupávaním, alebo rýchlym preskupovaním čriedy v momentoch, keď cítili v hustej okolitej tráve pohyb“.

Schopnosť triediť informácie.

Jedna z najdôležitejších schopností moderného človeka, pohybujúceho sa v komplikovanom svete. Aj preto ju treba u študentov dôsledne rozvíjať. Dokáže si pozrieť súbory čísel a vytriediť ich do štatistických kategórií? Dokáže si prečítať kapitolu z knihy a identifikovať v nej najdôležitejšie informácie? Prezentovať ich divákovi tak, že ich opíše v zmysluplných kategóriách?

Príklady:

„Kapitola sa zaoberá vojenskými silami Osmanskej ríše vo vrcholnom období jej vojenských ťažení, v 15. a 16. storočí. Opisuje druhý vojska, druhy zbraní a inej vojenskej technológie, aj najpoužívanejšie taktické postupy“.

„Kapitola opisuje pestovanie čaju na Srí Lanke. Hlavné pozorovania sa týkajú dopadu druhov pôdy, intenzity zrážok a zvolených odrôd na kvalitu a kvantitu úrody“.

Schopnosť zbierať informácie.

Ak študent dostane široké zadanie, pre ktoré si sám musí nájsť informácie, vie, kam sa obrátiť? Aké otázky ohľadom zdrojov by si mal položiť na začiatku hľadania?

Príklady:

„Mám napísať analýzu toho, ako sa vyvíjalo demografické zloženie Slovenska od roku 1989. To znamená, že sa v prvom rade pôjdem pozrieť na web Štatistického úradu, prípadne si

nájdem web nejakej verejnej inštitúcie alebo akademického pracoviska, ktoré sa demografiou zaoberá.“

„Zadanie odo mňa žiada, aby som vyslovil názor, do akej miery je Slovensko spoločnosťou tolerantnou k iným kultúram. To znamená, že sa budem snažiť nájsť si prieskumy verejnej mienky, ktoré sa týmito otázkami v nedávnej minulosti zaoberali. Okrem vyhľadávania cez Google mi možno pomôže pozrieť sa na web Sociologického ústavu SAV alebo niektorých vysokoškolských pracovísk, ktoré sa zaoberajú sociológiou alebo príbuznými obormi.“

Logické vyvodzovanie, argumentačné schopnosti.

Vie študent identifikovať zamlčané premisy? Chápe, že korelácia nie je kauzalita? Vie identifikovať, akým spôsobom sa mu nejaký text (reklama, novinový komentár) snaží podsúvať fakt?

Príklady:

„Diskutujúci sa snaží celú situáciu vykresliť ako výber medzi dvoma alternatívami. Ale naozaj sú na výber len tieto dve?“

„Rečník tvrdí, že nový zbrojný kontrakt so zahraničným dodávateľom bude efektívne zapájať domáci priemysel. O tom ale spor na začiatku vôbec nebol, ten sa týkal toho, či ide o riešenie vhodné pre našu armádu.“

„Celý text sa zaoberá analýzou prudkého nárastu kriminality v 90. rokoch. Opisuje prudký nárast nezamestnanosti, potom vysvetlí, že mnohí odsúdení boli nezamestnaní. A tak, uzaviera text, je jasné, prečo sa zločinnosť prudko rozšírila. Tento záver ale vôbec nevyplýva z premís.“

Ovládanie konceptov dôležitých pre predmet či obor.

Sú eseje, kde skôr dávame vyniknúť napríklad štylistickým schopnostiam študenta. Ale väčšina esejí v školskej praxi je najmä pomôcka na to, aby si žiak osvojil fakty a koncepty. A práve to, do akej miery ovláda všetko, čo je pre danú tému potrebné si určite osvojiť, bude tvoriť aj základ nášho hodnotenia a poskytovania spätnej väzby.

Príklady:

Ukázal žiak v historickej eseji o stredovekom povstaní, že chápe koncept feudalizmu a ovláda základnú časovú os daného obdobia?

Demonštroval v eseji o genetike, že ovláda jej princípy, vie opísať princípy evolúcie, nemá problém koncepty ilustrovať na schémach?

Komunikačné a prezentačné schopnosti.

Vie študent štruktúrovať text tak, aby bol dostatočne prehľadný? Zamýšľa sa nad tým, akého čitateľa chce osloviť alebo akému čitateľovi je text určený? Vie podať fakty dostatočne stručne a situácie opísať dostatočne výstižne? Vie vysvetliť kontext? Vie vysvetliť koncepty pomocou prirovnaní alebo opisom kauzálnych mechanizmov?

Štylistika.

Tu môžeme zahrnúť aj gramatiku. Ale najmä nás bude zaujímať naozaj to, čo spadá pod štylistiku ako takú. Používa študent výrazy presne? Má dostatočne rozvinutú slovnú zásobu? Používa jazyk vhodný pre výkladovú eseju? Používa príliš dlhé vety alebo odseky tam, kde by stačili kratšie? Vie sa vyhýbať klišé? Nevykazuje v písaní rušivé, zbytočné manierizmy?

Osobnostné danosti.

Áno, v konečnom dôsledku je esej aj vhodným nástrojom na to, aby študent rozvíjal svoj pohľad na svet z hľadiska hodnôt či motivácií.

Ako koncipovať zadania

To, aké budeme používať zadania, závisí v prvom rade, samozrejme, od predmetu. V druhom rade však aj od toho, čo chceme v danom momente esejou dosiahnuť.

Máme rôzne druhy zadaní. Môžeme nimi žiadať jedu alebo viacero z nasledovných vecí:

Opis situácie

Napríklad opis literárneho diela alebo jeho časti, experimentu, či napríklad priebehu študentského projektu.

Rekapitulácia faktov

Môže ísť o rekapituláciu prednášky z predošlej hodiny, prezentácie hosťa, alebo dokumentárneho filmu, ktorí si študenti mali pozrieť. Cieľ je tu úplne jednoduchý, zistiť, čo všetko si študenti pamätajú alebo čo si boli schopní zobrať z prednášky či filmu.

Konfrontácia názorov alebo súborov faktov

Toto je typ eseje, kde sa už od študenta žiada zapojenie analytických aj komunikačných schopností.

Vytvorenie argumentu

Zadanie sa potom môže koncipovať ako výzva na opis komplexných vzťahov („opíšte vzťah oboch protagonistov diela“), alebo priamo odpoveď na otázku („Priemyselný vek sa nezačal až vynálezom Wattovho parného stroja. Súhlasíte?“ „Bolo vypuknutie Prvej svetovej vojny dielom náhody alebo nezvratného pôsobenia sociálnych síl?“ „Dá sa Európska únia označovať za superštát?“).

Zadanie by malo byť jasné. Študenti by predovšetkým mali vedieť, či sa od nich chce len vyjadrenie osobného názoru, rekapitulácia faktov alebo vytvorenie argumentu.

Drvivá väčšina zadaní zrejme bude vyžadovať nejaký druh odpovede na otázku „prečo“. Je to dobrý spôsob, ako študenta vyskúša v prvom rade z jeho znalosti a v druhom z toho, ako ich vie prezentovať, ako vie logicky myslieť, vyhľadávať informácie atď.

Študent by mal vedieť, či má možnosť dospieť k svojmu vlastnému záveru, alebo či vyučujúci hľadá jednu konkrétnu odpoveď (ktorá podľa neho logicky vyplýva z faktov).

Zároveň by mali študenti, aspoň vo väčšine prípadov, dostať aj jasný požadovaný rozsah práce. Teda podľa možností spodný a vrchný limit, vyjadrený napríklad v slovách, prípadne znakoch (s medzerami alebo bez medzier). Pri dnešných textových editoroch je to, samozrejme, veľmi jednoduchá požiadavka.

Pri koncipovaní zadania môže byť pedagóg aspoň občas pokojne aj značne kreatívny, až hravý.

Diskusia

- Aký druh zadania by ste podľa vás vedeli koncipovať pre vašich žiakov? Vyžadovali by ste skôr jednoduché eseje, rekapitulujúce fakty alebo si viete predstaviť aj zadania vyžadujúce podrobnú argumentáciu?

Cvičenie

- Skúste si vymyslieť niekoľko zadaní pre esej z predmetu, ktorý vyučujete.
- Skúste vymyslieť zadanie pre predmet, kde sa esej bežne skôr nepredpokladá. Napríklad pre matematiku, fyziku a hudobnú výchovu.

Ako poskytovať spätnú väzbu

Pedagóg by mal mať aspoň sám pre seba a pre svojich kolegov vytvorené pomerne explicitné kritériá, podľa akých eseje hodnotí. Teda, koľko percent výslednej známky danej eseje tvorí štylistika, koľko percent spracovanie informácií, atď.

Aspoň zhruba by to mal dať na známosť aj študentom, ale ešte lepšie je, ak študenti presne poznajú niektoré parametre hodnotenia, najmä tie trvalejšie („10 percent známky vždy tvorí štylistika, vrátane gramatiky“).

Ešte dôležitejšie je zodpovedne pristupovať k spätnej väzbe. Iste, v tom, do akej hĺbky môžeme ísť, budú do veľkej miery hrať úlohu konkrétne podmienky. Ak vyžadujeme len krátku esej, aby sme si overili, či študenti ovládajú určité informácie (napríklad, či si prečítali literárne dielo) alebo či vedia urobiť jednoduchú analýzu (napríklad správne interpretovať súbor štatistických údajov) asi nebudeme tvoriť dlhú spätnú väzbu.

Aj v tomto prípade je väčšinou užitočné študenta povzbudiť alebo na niečo upozorniť aspoň dvoma-troma vetami.

Pri rozsiahlejších esejach je vhodné použiť text eseje na priebežné poznámky (najlepšie jednoducho poznámkami na okraji). Podčiarknuť zlú formuláciu, umiestniť povzbudivý odkaz k dobre formulovanému odstavcu alebo zvlášť zaujímavé informácie, poukázať na inteligentný vývod.

Súhrnné hodnotenie by potom už určite malo byť krátkym vyjadrením sa ku kvalite rôznych aspektov eseje. Tak, aby študent vedel, kde robí chyby. Dobrá spätná väzba často upozorní na to, aké oblasti by si študent mal ešte doštudovať, ako sa zlepšiť. Prípadne odkáže na nejaký zaujímavý doplnkový zdroj.

Aj vaša spätná väzba, ak je rozsiahlejšia, by mala mať určitú štruktúru (napríklad zhrnúť najprv dôležitejšie veci, potom tie menej dôležité).

Najviac pozornosti treba vo vlastnej praxi venovať tomu, či naozaj vieme študentov viesť k správnej argumentácii a k dobrému písaniu. Jednoducho preto, že to je najťažšie.

Kľúčové otázky sú: odpovedá esej naozaj na otázku? Vie študent otázku „rozmeniť na drobné“? To znamená, identifikovať, o akú tému ide, uviesť esej tak, že rozoberie kľúčové výrazy zo zadania, opýta sa, ako ich môžeme definovať? Je si vedomý toho, aké sú premisy jeho argumentu, vie čitateľovi priblížiť kľúčové koncepty, vie problém predstaviť ako teóriu a jej potvrdenie?

Samozrejme, rôzni pedagógovia budú mať rôzny prístup k tejto slovnej spätnej väzbe. Niektorí sa budú vyjadrovať familiárnejšie, občas použijú humor, iné sa budú držať pomerne neutrálneho tónu. Rozhodnutie je na vás (ak usmernenie priamo nevydáva vedenie školy), záleží od toho, akých študentov máte na starosti, od preberanej látky, ale aj od vašej osobnosti.

Pravdepodobne je vo väčšine situácií dobré vyhnúť sa extrémom. Teda buď byť ostro kritický (väčšinou je dobré aspoň nejako študenta povzbudiť), alebo, naopak, snažiť sa pôsobiť až príliš, prehnane, pozitívne.

Príklady:

„Esej začína veľmi dobrým opisom daného historického obdobia. Bohužiaľ, je zjavné, že potom v skutočnosti neodpovedá na otázku, na ktorú odpovedať má (vždy si treba dobre prečítať zadanie!). Namiesto toho, aby autor rozoberal⁵ sociálne faktory, ktoré mohli viesť k zmene režimu vo februári 1948, sa zaoberá najmä kontextom medzinárodnej politiky. Ten môže byť zaujímavý, ale nebol zadáním. Text obsahuje príliš veľa gramatických chýb, pozor na to!“

„Taktiku armády Kartága esej opisuje skutočne vyčerpávajúco, dobre zvolený je priamy kontrast s tým, ako v podobných situáciách postupovali rímske vojská. Autor si zjavne naozaj pozorne prečítal odporúčené texty. Pozor treba dávať na členenie textu, odseky sú príliš dlhé a text sa potom stáva neprehľadným.“

„Táto esej len veľmi málo odpovedá na otázku, či majú rôzne demografické explózie 20. storočia úzku súvislosť s náboženstvom praktikovaným v daných štátoch. Časť textu je len opakovaním štatistík, ktoré sme preberali predošlú hodinu. Zvyšok obsahuje rôzne čiastkové opisy a osobné vyjadrenia, ale text nikdy nedospeje ku koherentnému argumentu.“

„Táto esej o limitoch používania pesticídov v poľnohospodárstve je vskutku vyčerpávajúca. Poskytuje množstvo informácií, pritom veľmi prehľadnou formou. Veľmi efektívna je štruktúra eseje, kde je na úvod čitateľ konfrontovaný s radom otázok, na ktoré postupne dostane odpovede. Asi najlepšia esej, akú som v tomto školskom roku čítala.“

Diskusia

- Aká užitočná by podľa vás bola podrobná späť väzba vašim študentom? S akými prekážkami by ste sa prípadne museli vyrovnávať?
- Ako by ste ohodnotili svoje schopnosti poskytovať spätnú väzbu esejám (napríklad 1 - bez problémov, 2 - priemerné, 3 - s určitými ťažkosťami). Opíšte, čo by vám mohlo robiť ťažkosti.

⁵ Tu používame neutrálne vyjadrenie „autor“, v školskej praxi pravdepodobne budete študenta oslovovať priamo, „namiesto toho, aby si rozoberal...“.

Cvičenie

- Nasleduje niekoľko krátkych textov, ktoré pre potreby tohto cvičenia vnímajme ako „minieseje“. Skúste ku každej napísať krátke hodnotenie – dajte autorovi spätnú väzbu⁶.

Objavil Ameriku Krištof Kolumbus?

Za objaviteľa Ameriky považujeme Krištofa Kolumba, aj keď ja si myslím, že do Ameriky sa dostali Európania už skôr. Aj som čítal o Vikingoch, ktorí tam prišli. Preto neviem, prečo sa hovorí, že Ameriku objavil Kolumbus.

Čo umožnilo Adolfovi Hitlerovi nástup k moci?

Nástup Hitlera sa začal kvôli Svetovej hospodárskej kríze. Svetová hospodárska kríza sa začala v roku 1929 a potom sa rozšírila do veľa krajín. Okrem západnej Európy bola postihnutá aj východná Európa. Tým, že sa obmedzila výroba tovaru, krajiny sa snažili obchodovať medzi sebou menej. V roku 1933 sa tak Hitler stal nemeckým prezidentom a potom si niekoľko rokov upevňoval moc.

Čo bolo revolučné na maliaroch, ktorí si hovorili impresionisti?

Impresionisti maľovali tak, ako svet okolo seba videli (názov hnutia pochádza od fr. slova „impression“, dojem, impresia). Nesnažili sa teda objekty maľovať so všetkými detailmi. Obrisy kreslili tak, ako sa divákovi mohli zdať, napríklad rozmazané, nejasné v lúčoch vychádzajúceho slnka, neproporčné. Takisto nepoužívali farby tak, ako ich nutne vidíme, keď sa na svet pozeráme realisticky. Revolučné bolo práve to, že sa so stáročia trvajúcimi maliarskymi konvenciami rozlúčili pomerne rýchlo a radikálne.

Matematika by sa mala študovať prakticky – ako nástroj na riešenie problémov.

Diskutujte

Je pravda, že študentov aj praktizujúcich matematikov môžeme často rozdeliť, zjednodušene, do dvoch kategórií. Tých, ktorých baví objavovať matematiku cez riešenie problémov reálneho sveta, a tých, ktorí sú spokojní s čisto abstraktným svetom čísel a operátorov.

Aj v akademickom svete sa matematika často delí na čistú a aplikovanú. Ale myslieť si, že „len“ hranie sa s číslami je niečo neplodné, bez dopadov na reálny svet, je naivné. Typickým príkladom je teória čísel, čo je oblasť, ktorá sa tradične zaraďuje do čistej matematiky. Zaoberá sa napríklad vlastnosťami prvočísel, čo na prvý pohľad vyzerá ako bádanie mimoriadne vzdialené od reálneho sveta, bez aplikácií. A teória čísel sa naozaj dlho brala ako niečo, čomu sa venuje len relatívne malá skupina ľudí, práve preto, že ich abstraktné „hranie sa“ nemá žiaden „praktický úžitok“.

⁶ Samozrejme, treba brať do úvahy, že na takom malom priestore naši fiktívni autori nemohli napríklad plne rozvinúť úvod, telo eseje a záver.

*Až kým neprišli počítače a poznanie, že bádanie v oblasti vlastností prvočísel je veľmi užitočné pre kryptografiu a teda aj digitálnu komunikáciu.
Ak by sme študentov viedli k dojmu, že matematika má zmysel len, ak ju vnímame prvoplánovo, cez praktické príklady, vlastne by sme im vytvárali falošný obraz sveta.
Pretože aplikácie sa v matematike často nájdu aj pre niečo, čo môže desaťročia alebo dlhšie, vyzerať „neprakticky“.*

Esej v praxi školy

Ako zavádzať esej do praxe konkrétnej školy? Na začiatku musí okrem porovnania súladu s cieľmi školy zjavne byť zhodnotenie schopností študentov aj pedagogického zboru. Písanie esejí je vhodné zavádzať s postupne sa zvyšujúcou náročnosťou – na študentov aj pedagógov. Ideálne je celý proces sledovať, a mať koordinátora vnútri školy alebo zvonku. Koordinátor by mal pedagógom pomáhať rozvíjať ich schopnosti, pravidelnými cvičeniami aj odpovedaním na otázky.

Je možné na začiatku celého procesu vykonať diagnostiku – schopností rozumieť textu, identifikovať logické nezrovnalosti, presne sa vyjadrovať k štatistikám či iným druhom informácií. Podobnú diagnostiku je možné vykonať aj smerom k študentom. Dôležité je, aby bol proces skôr nenásilný, priateľský a povzbudzujúci.

Okrem posúdenia schopností študentov a pedagógov a rozvrhnutia postupného zavádzania esejí do výučby je dobré si odpovedať aj na otázku, do akej miery chceme esej využívať a akú bude mať úlohu popri iných nástrojoch vyučovania a hodnotenia.

Na jednom konci spektra je možnosť využívať esej príležitostne, a najmä na zhrnutie základných faktov, ktoré si študent pamätá alebo ktoré si samostatnou prácou zistil. A kombinovať ju s testami, prípadne klasickým odpovedaním pred tabuľou, ak sa na vašej škole ešte používa.

Na druhom konci spektra je esej ako jediný formálny nástroj komunikácie študenta smerom k učiteľovi na niektorých predmetoch. Taká je častá prax v posledných ročníkoch stredných škôl v krajinách, kde sa esej tradične používa. Medzi týmito dvoma pólmi sú, samozrejme, možné ďalšie kombinácie.

Jedna dôležitá poznámka: v dnešnom svete komplikuje aplikáciu písania esejí existencia rozsiahleho digitálneho prostredia. To umožňuje rôzne formy plagiátorstva z rôznych druhov textov. Ak sa esej píše priamo v škole, problém je veľmi limitovaný. Rozvíja sa až vtedy, ak študenti dostanú za úlohu pripraviť širšiu esej doma.

Aké sú riešenia? Jedným je plagiátorstvo veľmi prísne postihovať. Ďalším je taká práca so zadaniami, aby plagiátorstvo bolo veľmi ťažké. Aj preto je relatívne vhodné pri zadaní na domácu úlohu použiť čo najviac kreativity. Na komplikovanú otázku sa nedá len tak odpovedať kopírovaním textov, ktoré sa získajú rýchlym „gúglením“.

Ďalšou možnosťou je nedávať v niektorých prípadoch známku za samotnú esej, ale za „projekt“. Ten by mal okrem eseje zahŕňať aj ústnu prezentáciu, s doplňujúcimi otázkami od vyučujúceho. Ak je zjavné, že študent, napriek relatívne dobrej eseji, problematiku neovláda, známka sa ľahko upraví aj bez priamej identifikácie plagiátorského správania.

Najlepším riešením je ale jednoducho taká atmosféra v škole, ktorá nenahráva bezuzdnému „naháňaniu sa za známkami“. To je, samozrejme, ľahká rada, ale v kontextoch mnohých škôl len ťažko vykonateľná.

Napriek tomu naozaj stojí za to rozvíjať v škole atmosféru bádania, kreativity a sebavedomia. V takej sa aspoň časť študentov celkom prirodzene rada vyjadrí sama za seba. A esej je na to dokonalou platformou.

Záver

Rozvíjanie schopností argumentovať môže našej spoločnosti pomôcť v mnohých ohľadoch. Nie každý prírodný vedec musí mať aj dobré prezentačné schopnosti, ale výrazne pomôže, ak to tak je. A tým pádom vie lepšie komunikovať s verejnosťou, ale aj kolegami pri organizovaní výskumu.

To isté sa týka inžinierov, architektov či lekárov. V iných oblastiach sa dobré komunikačné a argumentačné schopnosti priam žiadajú. Ak sa napríklad žurnalistika zúži len na schopnosť písať „príťažlivo“ tak, že je text jednoduchý a emocionálny, spoločnosti to v rozvoji veľmi nepomáha. Skutočné umenie je sprostredkovať aj zložité súvislosti pre čitateľa stráviteľným spôsobom, a najmä si ich pred prezentáciou „rozmotat“ (pochopiť).

A pri politike či proste správe vecí verejných by sme mali mať silný záujem na tom, aby čo najviac občanov malo schopnosť pochopiť zložitejšie súbory faktov, identifikovať nelogické výpovede, ale aj klásť (politikom aj sebe) čo najviac zmysluplné a odhaľujúce otázky.

Takisto, nie nadarmo sa hneď na začiatku textu zdôraznilo, že esej je predovšetkým komunikačná platforma. Vytvára možnosti, ako môžete so študentom nadviazať komplexnejší vzťah, akoby to bolo len pri prednášaní pred tabuľou, akokoľvek živé ho viete urobiť.

No a nakoniec – esej prináša možnosti, ako o svete naozaj premýšľať. A vytvárať si tak systém orientácií v živote, hlbších hodnôt, inšpirácií a motivácií, aj, jednoducho, systémy osobných otázok.

Esej totiž, okrem iného, pomáha pestovať zvedavosť. A to je svojím spôsobom pre rozvoj študenta, ale aj pedagóga, jedna z tých najdôležitejších vecí.

Cvičenia

Práca so zadaním

Predstavte si, že vyučujete dejepis/históriu (alebo je to možno skutočne tak). Aké zadania by ste študentom vymysleli? Skúste vymyslieť jednoduchšie a postupne zložitejšie zadania.

Predstavte si, že vyučujete občiansku výchovu a preberáte ústavný systém Slovenskej republiky (kompetencie a fungovanie parlamentu, prezidenta a vlády). Skúste vymyslieť, ako by ste postupovali, aby ste si boli istí, že neodmeníte dobrou zámkou študenta, ktorý by prípadne odovzdal esej

Pozrite sa na nasledujúce zadania. Skúste ku každému napísať text, ktorý by bol úvodom eseje na danú tému:

- Demokracia na úrovni štátu nefunguje, ak chýba na úrovni bežného života
- Ruské hospodárstvo je rozvinutejšie, ako bolo sovietske
- Ľudia sú dnes voči politikom skeptickejší, ako voľakedy

Argumentácia

Skúste posúdiť každý z nasledujúcich textov. Ak niekde nájdete zavádzajúcu argumentáciu nelogické vývody alebo manipulačné výroky, identifikujte ich:

Náš trh každoročne zaplaví elektronika z Číny. Pritom v minulosti sme elektroniku vyrábali aj tu: domáce elektrospotrebiče, elektroniku do tovární. Zbaviť sa tejto výroby bolo krátkozraké, dnes sme mohli mať v obchodoch tovar, vďaka ktorému by sa zákazník nemusel sťažovať na kvalitu.

Prezident Brazílie Bolsonaro vyzval ľudí, aby nakupovali zbrane. Ak sa dnes niekto bude sťažovať, že sa zvýšil počet zabitých strelnou zbraňou, môže sa ísť sťažovať priamo do prezidentského paláca.

Fylogenetika nepatrí k populárnym odborom ani pre špecializované vedecké vydavateľstvá. V roku 2020 vyšlo v tejto oblasti v celej Európskej únii len 45 titulov. Vedeckých časopisov, ktoré sa tejto oblasti exkluzívne venujú, je len šesť (ak rátame tie s impakt faktorom väčším ako 3). Pri týchto číslach je jasné, že ani v ďalších rokoch sa vydavatia do titulov v tejto oblasti nebudú hrnúť⁷.

Chlapi si u nás sadnú a objednávajú si čo? Samozrejme, poriadny stejk! K nemu dobre chladené pivo.

V roku 2004 sa inflácia zvýšila na 5 percent ročne. V nasledujúcom roku stúpila ešte o ďalší percentuálny bod. Tým výrazne poklesla životná úroveň obyvateľstva.

⁷ Údaje sú vymyslené, pre potreby tohto textu.

Štylistika

Posúďte štylistiku každého z nasledujúcich textov (je veľmi rôznorodej kvality od textu k textu) a napíšte k nemu spätnú väzbu. Potom skúste horšie z textov prepísať tak, aby boli štylisticky kvalitnejšie, hutnejšie a zrozumiteľnejšie.

Väčšina značiek prestížnych parfumov má francúzsky rodokmeň. Vo Francúzsku sa pripravuje aj dominantná časť zlúčenín, ktoré sa v parfumoch používajú. Ako celok je odvetvie celkom šetrné k prírode, pretože parfumy sa dnes málokedy robia z rastlinných alebo živočíšnych výťažkov. Z týchto dôvodov sa aj málokedy stáva, aby sa odvetvie dostalo pod útok ochrancov životného prostredia.

Spisovatelia môžu byť alkoholicy, pretože sa toho môžu v živote dožiť oveľa viac, ako ostatní ľudia a z tohto titulu sa aj musia nejako psychicky dostávať pod tlak. Aj pretože niekedy mali problémy finančného charakteru. Francúzski spisovatelia boli často alkoholicy. Aj americkí spisovatelia boli. Toto nie je len výmysel alebo nejaká fáma, lebo oni naozaj boli, aj keď nie všetci. Keďže jediný dôvod nemusí byť, že hľadali inšpiráciu.

Väčšina hollywoodskych filmov sa vyrába, pretože sa robia prieskumy nálad spotrebiteľov, a teda tie filmy sú doslova produkty. Majú za cieľ, aby priniesli čo najvyššie zisky. Tomu sa prispôsobuje písanie scenárov, prispôbujú sa aj témy, aj použitie filmárskych techník. Filmové štúdiá sú jednoducho vysoko biznisovo orientované. Nie nadarmo sa už dávno hovorilo, že Hollywood je „továreň na sny“.

Veľa vegetariánov si stravu kupuje v obchodoch alebo prevádzkach rýchleho občerstvenia, ale napriek tomu sú vegetariánske kuchárky celkom slušný biznis. A dopyt sa po nich v posledných rokoch zväčšuje, z toho dôvodu, že sa jednak vegetariánstvo stáva stále populárnejšou voľbou a jednak si ľudia zvykli, aj pod vplyvom kuchárskych televíznych šou, viac experimentovať s prípravou jedla, pričom tento trend bude zrejme v budúcnosti pokračovať. Aj preto sa vydavatelia týchto kníh môžu tešiť, že budú mať slušné zisky.

Esej

Napíšte krátku esej (500 slov) na tému „Potrebuje školstvo radikálne zmeny?“. Esej môžete nechať posúdiť odborníkovi na školení, prípadne kolegom v rámci cvičenia alebo sa skúste ohodnotiť sám/sama.